

En næring i omforming 1880–1970

Hovedredaktør: Nils Kolle

Bindredaktør: Nils Kolle

Forfattere:

Bjørn-Petter Finstad

Edgar Hovland

Dag Hundstad

Anders Haaland

Karl Egil Johansen

Nils Kolle

Årstein Svihus

Billedredaktør: Aslak Kristiansen

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK KIEL
- ZENTRALBIBLIOTHEK

FAGBOKFORLAGET

Innhold

Innledning	9
------------------	---

Karl Egil Johansen, Edgar Hovland og Nils Kolle

Del 1 Nye tider på sjø og land. 1880-1920

Karl Egil Johansen

1 Stagnasjon eller reformer?	17
------------------------------------	----

«Kystboeren er nedsunken i den aller yderste armod» • Frå fiskeriselskap til fiskeridirektorat • «Det gjelder at handle før det er for sent»
• Fiskeriutviklinga i andre land • Var havet utømmeleg?

2 Oppbrot og omstilling	43
-------------------------------	----

Sildeeventyret i Nord-Norge • I vesterveg og austerveg • Silda vender tilbake til Vestlandet • Frå opne båtar til dekkka fiskefartøy • Fiskedampskip – ingen stor suksess i Norge • Frå kyst til hav • Dårlige år i Lofoten

3 Eit tidsskilje – motoriseringa	75
--	----

Pionertid • «Som en febersygdome har motorspørsmålet i aar grebet om sig» • Kor kom pengane frå? • Følgjer av motoriseringa for fisket • Fleire heilårsfiskarar, men fiskarbonden levde vidare • Ringverknader på land • Endringar i busetnadsmønsteret

4 Motstand mot ny teknologi og driftsmåtar	105
--	-----

Trollfjordslaget • Fiskarar mot kvalfangarar • Doryfiske og motorstrid i Lofoten • Strid mellom reiskapsgruppene i sildefiskeria • «Trålerplagen»

5 Levestandard, likskap og livssyn	135
--	-----

Magre år – og ein fyrste smak av velstand • Ei samfunn av likemenn?
Kystkvinnene og borna • «Min båt er så liten, og havet så stort»
• Fråhaldssak og brennevinskrig • Fiskarane organiserer seg

6 Utvikling i tilverknad og omsetning 163

Karl Egil Johansen, Edgar Hovland og Anders Haaland

Nordlandshandelen finn nye former • Torskefiskeria dominert av tradisjonelle produkt • Eksporten av fersksild skyt fart • Ikkje berre folkemat – sildolje- og sildemjølindustrien • Hermetikken skapte store verdier

Del 2 Motstrøms i motvind. 1920–1945

7 I verdenskrigens malstrøm 191

Edgar Hovland og Anders Haaland

Den søte kløe • Saltsildas gyline år • Fiskeavtalen av 1916 • Norske fiskere fra britiske til norske statstilsatte • «kjæmpeforretningen ... lagt i særdeles forretningsmessige hender» • Hermetikk – gullkantete produkter i krigstid • Den vanskelige freden

8 «De harde 20-åra» 211

Edgar Hovland

Sildenæringen • Klippfisk • Tørrfisk • Eksporten av ferskfisk • Ondt ofte lider ... • Problemforståelsen • På egen hånd og i egne hender • Ilddåpen • Eksemplets makt • I ly av lov • Mange konkurser, men beskjeden sanering • Prisoverenskomsten av 1928 • Organisasjonsfremstøt i klippfisknæringen

9 Med organisasjon og lov 235

Edgar Hovland og Anders Haaland

Tvangskartellov for eksportnæringer? • Fra to sildelag til Noregs sildesalslag • Sildoljeindustriens nøkkelrolle • Markedene for sildemel og sildolje • Kontrollbedrift – kilde til strid • Lovveien til de tre hermetikkentralene • Sentralordningen – et forsvar for særinteresser? • Klippfisknæringen • Fisken fra hjell • Råfiskomsetningen • «Krisetorsk» • Mot råfisklov og Råfisklag • Fra lov til liv • En gjennomorganisert fiskerinæring

10 Kontrastfylt næringsutvikling 265

Edgar Hovland

Aldri så mange fiskere • Fiskere kysten rundt • Fiskerbøndene i beste velgående? • En vinternæring og «hjemmenæring» primært • Fiskerne og fartøyene • Statstiltak • Et ekspanderende vintersildfiske • Dampere og motorfartøyer på vintersildfiske • Skreifisket i Lofoten og langs kysten fra Øst-Finnmark til Sognesjøen • Årsutbyttet – i pluss eller minus?

11 Staten som reformator og krisedemper 307

Anders Haaland og Årstein Svihus

Kvantitet eller kvalitet • Industrielt rettet kontroll og forskning, utdanning • Mindre havforskning – mer av utvikling • Effektivisert transport av ferskfisk • Krav om en planmessig og raskere utbygging av fiskerihavner • Landsplanen for kjøle- og fryseanlegg (1932) • Kort om statens økte rolle i næringen

12 Silde-Norge og Torske Norge..... 335

Edgar Hovland, Anders Haaland og Årstein Svihus

Symbiosen mellom næring og stat • Trålerplage, sjøgrense og norsk trålfiske • Trålspørsmålet i norsk politikk • Trålerlovene av 1936 og 1939 • Status quo ante bellum • Galt også i sør, men verst i nord? • Mellom to kriger

13 Spiskammer for det tredje rike 357

Bjørn-Petter Finstad

Handelsavtale om ferskfiskeeksport • Krigsutbrudd og samarbeidslinje • Nyordning og nazifiseringsframstøt • Torskefiskeriene – en ferskfiske revolusjon • Industrielt gjennombrudd i filetproduksjonen • Anleggsarbeid og fraktvirksomhet • Fiskeindustri og fiskefartøyer som krigsmål • Sildefiskeriene under krigen • Lukket butikk? • Evakuering og nedbrenning i Nord-Troms og Finnmark • Nasjonal Samling og planer for norsk ferskfiskeeksport • Fra ufisk til middagsmat • Hitlers spiskammers • Brudd og kontinuitet

Del 3 Næringen skyter fart. 1945–1970

14 Strid om veivalg 395

Nils Kolle

Fiskarlaget former sitt arbeidsprogram • Næringen får eget departement • Direktoratet blir værende i Bergen • Ny fiskeridirektør • Gjenreisningen, filetindustrien og trålerspørsmålet • Eiendomsrett til båt og bruk • Carlsen versus Steffensen

15 Torskefiskeriene utvides..... 417

Kystfisket etter norsk-arktisk torsk • Kyst- og bankfisket etter sei, hyse, torsk og annen bunnfisk • Fisket i fjerne farvann • Trålfisket griper om seg • Ishavsfangsten • Økende fiskepress i Nord-Atlanteren • Torskefiskeriens betydning

16 Omveltning i sildefiskeriene 447

Vintersildfisket – bærebjelken i sildenæringen • Småsild, feitsild og lodde – og islandssild • Brislingfisket • Nordsjøen – sild og makrell • Makrellstørja

skaper feber i noen år • Ringnot-teknologien overtar • Formidabel fangst-
økning i Nordsjøen • Kollapsen i sildebestanden • Sildefiskerienes betydning

17 Fiskeindustrien bygges ut 483

Førstehåndsomsetningen – salgslagene tar form • Opp- og nedturer i
sildoljeindustrien • Fiskerne engasjerer seg i tilvirkningen • Den nye tid –
fryse- og filetindustrien • Fiskeindustrien – mange sprikende interesser •
Eksporten reguleres • De viktigste markedene

18 Staten og lønnsomhetsproblemet 515

Torskefiskeutvalgets innstilling • Krisetiltak i vintersildfisket •
Investeringsprogram for fiskeflåten • Subsidiutvalget og hovedavtalen •
Fiskeripolitikkens utforming og betydning

19 Ressurser under press 533

Overfiske på dagsorden • Sjøgrensestriden med Storbritannia finner sin
løsning • Fiskerigrenseutvidelsen i 1961 • Samarbeidet i den nordøstatlantiske
fiskerikommisjonen

20 Ringnæringene 555

Gjenreisningen av fiskeflåten • Maritim verkstedsindustri • Ekspansjonen i 1950-
årene • Stål overtar. Utbygging av havfiskeflåten • Redskapsindustrien
og overgang til kunstfiber • Emballasjeindustrien • Bank og forsikring •
Hvorfor Vestlandet – og ikke Nord-Norge?

21 Kystsamfunn i endring 581

Dag Hundstad

En levevei for færre • Veier ut av kystbygda • Nord-Norge • Trøndelag •
Vestlandet • Skagerrak-kysten • Fra ressurs- til rekreasjonslandskap •
Kystkultur i endring

Sluttord 608

Nils Kolle

Noter 611

Litteratur og kilder 641

Register 661

Forfattere 668